

THE JOURNAL OF Linguistic and Rhetorical studies

Volume 14, Consecutive Number 31, Spring 2023

Issn:2717-090x

Journal Homepage: <https://rhetorical.semnan.ac.ir/?lang=en>

This is an Open Access paper licensed under the Creative Commons License CC-BY 4.0 license.

journal of
Linguistic and Rhetorical Studies

The Study of Images of Nature Elements in the Poetry of Children and Adolescent Poets

Alireza Nabiloo^{1*}/Maryam Baghi²/Fatemeh Niazi³

1: Professor of Persian Language and Literature, University of Qom: Corresponding Author (dr.ar_nabiloo@yahoo.com)

2: Assistant Professor of Persian Language and Literature, University of Qom

3: PhD Student of Persian Language and Literature, University of Qom

The translation of Molana's books as a one of the greatest literary works of One of the main sources of imagery in the poetry of children and adolescents is the elements of nature. In this research, ten natural phenomena have been selected in the poems of 27 poets of different periods of time. The research method is library, analytical and statistical. First, the number of images used is extracted, then the contribution of each of the poets in creating the original images is determined. According to the data in Table one, the most frequent new images are related to the rainbow (0.72), the sun and the moon (0.64) and the lowest images related to wind and breeze (0.43) and spring (0.35). In table two, the original images of each of the poets are collected. Jafar Ebrahimi 3/ 17, Asadullah Shabani 9/ 11, Qaisar Aminpour 8/ 8 are the most illustrative poets. Due to the nature, purpose and attention to the needs and minds of young children, poets who have written more for this group of poems, have less time to illustrate. Poets have used various imaginative techniques of sensory-abstract similes, eloquence, discernment and sensuality. In these illustrations, most of these elements have been used: human features, nature and products, objects, safe and place, animals, special terms.

Key words: Images, elements of nature, poetry of children and adolescents.

- Nabiloo, A., Baghi, M., Niazi, f. (2023) The Study of Images of Nature Elements in the Poetry of Children and Adolescent Poets, *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies of Semnan University*, 13(30), 349-378.

Doi: [10.22075/jlrs.2022.26995.2087](https://doi.org/10.22075/jlrs.2022.26995.2087)

دانشگاه اصفهان

مجله علمی مطالعات زبانی و بلاغی

سال ۱۴- شماره ۳۱- بهار ۱۴۰۲

صفحات ۳۴۹-۳۷۸ (علمی- پژوهشی)

تاریخ: وصول ۱۴۰۱/۰۲/۰۶- بازنگری ۱۴۰۱/۰۴/۲۲- پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۲۲

بررسی تصاویر عناصر طبیعت در شعر شاعران کودک و نوجوان

علیرضا نبی‌لو* / مریم باقی / فاطمه نیازی ۳

dr.ar_nabiloo@yahoo.com

۱: استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه قم (نویسنده مسئول)

۲: استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه قم

۳: دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه قم

چکیده: یکی از منابع اصلی تصویرآفرینی در شعر کودک و نوجوان، عناصر طبیعت است. در این پژوهش، ۱۰ عنصر از عناصر طبیعت در شعر ۲۷ شاعر در سال‌های گوناگون انتخاب شده است. شیوه پژوهش، کتابخانه‌ای، تحلیلی و آماری است. ابتدا تعداد تصاویر به کاررفته استخراج شده و سپس سهم هریک از شاعران در خلق تصاویر ابتکاری مشخص شده است. طبق داده‌های جدول شماره ۱، پربسامدترین تصاویر تازه مربوط به رنگین‌کمان (۷۲ درصد) و خورشید و ماه (۶۴ درصد) و کمترین تصاویر مربوط به باد و نسیم (۴۳ درصد) و بهار (۳۵ درصد) است. در جدول شماره ۲، تصاویر ابتکاری هریک از شاعران جمع‌آوری شده است. بر این اساس، ابراهیمی (۱۷/۳ درصد)، شعبانی (۱۱/۹ درصد) و امین پور (۸/۸ درصد) تصویرسازترین شاعران هستند. به دلیل ماهیت، هدف، توجه به نیازها و ذهن خردسالان، شاعرانی که بیشتر برای این گروه شعر سروده‌اند، مجال کمتری برای تصویرسازی داشته‌اند؛ به همین دلیل، با وجود پرکاری، محمود کیانوش (۳/۳ درصد) و شکوه قاسم‌نیا (۰/۵ درصد) از کل تصاویر را خلق کرده‌اند. شاعران از شگردهای مختلف تصویرآفرینی، مانند تشبیه‌های حسی و انتزاعی، حسن تعلیل، تشخیص و حس‌آمیزی بهره برده‌اند. عناصر استفاده‌شده در تصویرسازی‌ها عبارت‌اند از: ویژگی‌های انسانی، طبیعت و روییدنی‌ها، اشیاء، زمان و مکان، حیوانات، اصطلاحات خاص و رنگ.

کلیدواژه: تصویر، عناصر طبیعت، شعر کودک و نوجوان.

- نبی‌لو، علیرضا؛ باقی، مریم؛ نیازی، فاطمه (۱۴۰۲) بررسی تصاویر عناصر طبیعت در شعر شاعران کودک و نوجوان. مجله مطالعات زبانی و بلاغی دانشگاه سمنان، شماره ۳۱، صفحات ۳۴۹-۳۷۸.

Doi: [10.22075/jlrs.2022.26995.2087](https://doi.org/10.22075/jlrs.2022.26995.2087)

۱. مقدمه

تصویر، یکی از مباحث اصلی در بلاغت کهن و مدرن است. تخیل، اساسی‌ترین عامل تصویرآفرینی در شعر، معادل «ایماژ»^۱ در ادبیات غرب و شامل «مجموعه امکانات بیان هنری است که در شعر مطرح است و زمینه اصلی آن را انواع تشبیه، استعاره، اسناد مجازی و رمز و گونه‌های مختلف ارائه تصاویر ذهنی می‌سازد» (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۸: ۱۰). آفرینش تصویر، ارتباط تنگاتنگی با تجربیات زیسته شاعر دارد و عاطفه، نقش تعیین‌کننده‌ای در کیفیت آن ایفا می‌کند؛ زیرا ترجمان حالات روحی شاعر است. «تصویر اگر فاقد زیبایی و قدرت القا برای بیان عواطف باشد، هیچ‌گونه ارزشی ندارد» (پورنامداریان، ۱۳۸۱: ۳۰۴). تلاش شاعر برای تصرف ذهنی و ایجاد ارتباط بین انسان و طبیعت، عنصر معنوی شعر و خیال است. او می‌کوشد واقعیات مادی و معنوی را در قالب صور گوناگون خیال و تصویرهای ذهنی بازنمایی کند (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۸: ۲).

تصویر را می‌توان از جهت ایستایی و پویایی، به دو نوع سطحی و عمیق تقسیم کرد. در تصاویر سطحی که با سطح خارجی و حسی اشیا سروکار دارد، «جهان و اشیا همان‌گونه که هستند در ذهن بازتاب می‌یابند و دستخوش تصرف خیال شاعر نمی‌شوند؛ بلکه ذهن او همچون آینه در برابر طبیعت قرار دارد و طبیعت را همان‌گونه که هست، بازمی‌نمایاند» (فتوحی، ۱۳۸۵: ۶۳). برخلاف تصاویر سطحی که حسی و عینی و زودیاب هستند، تصاویر عمیق، در تجربه‌های عارفانه و رازناک شاعر ریشه دارند. این تصاویر فراحسی به‌سادگی درک‌شدنی نیستند؛ زیرا «شاعر از اعماق دریای ناخودآگاه خویش، از ژرفای اقیانوس جان الهی‌اش، مروارید معنا را به سطح زبان می‌آورد و در صورت یک شیء مادی می‌ریزد تا نشانی از آن مکاشفه و شهود بر جای بگذارد» (همان: ۶۵). با آنکه شگفتی‌آفرینی، رمز زیبایی و تازگی تصویر است، شاعران بر پایه تجربیات خود و به شرط رعایت اعتدال در سه عنصر اصلی شعر، یعنی عاطفه، خیال و قدرت احضار کلمه، می‌توانند در تصویرسازی موفق باشند (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۹: ۲۶۶).

دوره‌های مختلف شعر فارسی از نظر تصویر، ویژگی‌هایی دارند که با توجه به رویکرد غالب شاعران در هر دوره شکل گرفته است. اشعار دوره نخست و سبک خراسانی بر پایه طبیعت‌گرایی و تصویرهای مبتنی بر واقعیت با رنگی از امپرسیونیسم^۱ همراه است که این ویژگی در برخی شعرهای معاصر و ادبیات کودک نیز تعمیم‌پذیر است (سلاجقه، ۱۳۸۷: ۷۲). این ویژگی را می‌توان با سبک رمانتیک‌های^۲ غربی مشابه دانست که در همدلی با طبیعت مشترک هستند؛ برای مثال، شعر «باران» گلچین گیلانی، پویایی و بالندگی تصویر را به‌عنوان شعری رمانتیک در حیطه شعر کودک نشان می‌دهد که «احساس بازگشت به کودکی، لحظه‌ای شاعر را رها نمی‌کند. تجربه عاطفی واحد در تمام شعر، پایه‌ای تصویرها پیش می‌رود. تصویرها به حرکت درمی‌آیند، درست مانند تصویرهای یک فیلم. شاعر پشت پنجره می‌ایستد، تماشا می‌کند، باران می‌بارد، گنجشک‌ها می‌پرنند» (فتوحی، ۱۳۸۵: ۱۳۹).

در شعر کودک و نوجوان به‌دلیل برجسته‌بودن نقش مخاطب، تصویرسازی ذهنی با تصاویر کلامی همراه است. شعر کودک از نظر ذات، با شعر به‌معنای عام آن تفاوت ندارد. آنچه این دورا از هم متمایز می‌کند، میزان توانایی شاعر در تطبیق خود با تجربیات مخاطبان است. با رسمیت‌یافتن کودکی و مفهوم آن در ادبیات معاصر، «ادبیات ناب کودکان بدین معنا که هنر و زیبایی ساختار شعر و داستان، با طبع لذت‌جوی کودک سازگار باشد، مورد توجه واقع شد» (سخاوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۴۷). در شعر کودک، شاعر همچون کودکان با واژه‌ها بازی می‌کند و خیال خود را به تصویر می‌کشد. با توجه به طیف وسیع مخاطبان شعر کودک و نوجوان، تصویرها از حسی و بیان مستقیم واقعیات که مخصوص خردسالان است، به‌سوی تصاویر پیچیده با غلبه عاطفه و هم‌رنگی واقعیت با دریافت درونی شاعر پیش می‌رود. این رویکرد به‌دلیل جایگاه شعر در زبان‌آموزی خردسالان است؛ زیرا یکی از کارکردهای شعر برای این مخاطبان، فراگیری مجموعه

1. Impressionism
2. Romantic

قواعد زبانی است و در گروه‌های سنی بالاتر، محتوا و تصویر برجسته می‌شود (محرّمی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۴۲).

۱-۱. بیان مسئله و شیوه پژوهش

ادبیات کودک به‌عنوان شاخه‌ای از ادبیات فارسی، از حدود یک سده به این سو رسمیت یافت. شاعرانی که مخاطبان خود را از میان کودکان و نوجوانان برگزیده‌اند، به طبیعت به‌عنوان یکی از منابع اصلی تصویرسازی شعری توجه کرده‌اند. در این پژوهش، ده عنصر از عناصر طبیعت، از نظر تصویرآفرینی بررسی شده‌اند. گستره زمانی از سال‌های گوناگون، از ۱۳۱۹ که شعر باران گلچین گیلانی سروده شد تا دهه ۱۳۹۰ را در برمی‌گیرد. در انتخاب شاعران نیز ۲۷ شاعر از طیف‌های مختلف شاعران پیشرو، مانند گلچین گیلانی (۱۳۵۱-۱۲۸۸) و یمینی شریف (۱۳۶۸-۱۲۹۸)، شاعران صاحب‌سبک، مانند کیانوش (۱۳۹۹-۱۳۱۳)، امین‌پور (۱۳۸۶-۱۳۳۸)، شاعران شناخته‌شده، مانند رحماندوست (۱۳۲۹)، ابراهیمی (۱۳۳۰)، کشاورز (۱۳۴۱)، شعبانی (۱۳۳۷)، بیوک ملکی (۱۳۳۹)، شعبان‌نژاد (۱۳۴۲) و شاعران جوانی مانند زیتا ملکی (۱۳۶۷) در نظر گرفته شده است.

شیوه پژوهش، کتابخانه‌ای، تحلیلی و آماری است. ابتدا بسامد هر واژه و تصاویر ساخته‌شده از آن مشخص شده، سپس تعداد هر تصویر در شعر شاعران، تصاویر کلیشه‌ای و سهم هریک از شاعران در بلوغ تصاویر تعیین شده است. ترتیب نام شاعران در تصاویر ابتکاری هر بخش، با در نظر گرفتن تقدّم زمانی است، با این توضیح که سعی شده به سال سرودن شعرها توجه شود تا بررسی سیر تکامل تصاویر و تصویرسازی هریک از شاعران عینی‌تر گردد؛ با این حال، هم‌زمانی بعضی از شاعران از یک سو و آثار متعدد بعضی از آن‌ها در سال‌های مختلف از سوی دیگر، امکان رعایت این اصل را به‌طور کامل ناممکن کرده است. ممکن است شاعری در یکی از عناصر، تصویر ابتکاری نداشته باشد. در جدول شماره ۲ سهم هر شاعر از تصاویر مشخص شده و در هر بخش، تنها نام شاعران تصویرساز آمده است. در ادامه، به تحلیل داده‌ها بر اساس جدول‌ها و عوامل مؤثر در تصاویر می‌پردازیم.

شایان ذکر است امکان دسترسی به آثار شاعران، نقش مهمی در نتیجه این پژوهش داشته است. بعضی از شاعران، مانند جعفر ابراهیمی، پرکارتر از بقیه هستند و در گروه شاعران خردسال سرا، مانند شکوه قاسم‌نیا، تصاویر کمتر و محدودتر است.

۲-۱. پیشینه پژوهش

دو اثر ارزنده صور خیال در شعر فارسی، نوشته شفیع کدکنی (۱۳۷۸) و بلاغت تصویر، نوشته محمود فتوحی (۱۳۸۵) منبع بسیاری از پژوهش‌ها در زمینه تصویرهای شعری است. مقاله‌های «بررسی و تحلیل بسامد تصاویر لاله در شعر فارسی» و «بررسی تصاویر شعری بلبل در ادبیات فارسی»، نوشته نبی‌لو (۱۳۸۸ و ۱۳۹۴)، پژوهش‌هایی درباره بلوغ تصاویر شعر فارسی هستند. از میان پژوهش‌هایی که در حوزه ادبیات کودک درباره تصاویر شعری انجام شده است، می‌توان به کتاب *از این باغ شرقی*، تألیف پروین سلاجقه (۱۳۸۶) اشاره کرد که نویسنده در فصلی از آن، به نمونه‌هایی از ایمازهای توصیفی-واقعی، تخیلی، کلامی و کنشی پرداخته است. دیگر آثاری که در حیطه بلاغت و تصویرهای شعر کودک و نوجوان نوشته شده‌اند، عبارت‌اند از: مقاله «زبان و تصویرآفرینی در شعر کودک و نوجوان» از شریف‌نسب (۱۳۸۱) با موضوع بررسی تصویرآفرینی از طریق آشنایی‌زدایی، برجسته‌سازی و هنجارگریزی در شعرهای منتخب، مقاله «عیار فنی تصویرسازی و تخیل‌آفرینی در اشعار نوجوانانه قیصر امین‌پور» از گودرزی (۱۳۸۸) با رویکرد شگردهای تصویرآفرینی شاعر، پایان‌نامه «بررسی جنبه‌های بلاغی شعر کودک پیش‌دبستانی با تأکید بر اشعار افسانه شعبان‌نژاد، شکوه قاسم‌نیا، اسدالله شعبانی و ناصر کشاورز» نوشته استقامت (۱۳۸۸)، مقاله «سبک‌شناسی کاربرد تصاویر تشبیهی در شعر کودک و نوجوان» از محمودی و کیچی (۱۳۹۲) و مقاله «بررسی صور خیال در شعر شاعران کودک و نوجوان» نوشته لویمی (۱۳۹۸). با این حال، هیچ تحقیقی با معیارها و شیوه پژوهش حاضر در شعر کودک و نوجوان انجام نگرفته است.

۳-۱. ضرورت و اهمیت تحقیق

با آنکه شعر کودک و نوجوان در روزگار ما از شاخه‌های مورد توجه شعر معاصر است، بررسی تصاویر شعری و میزان خلاقیت و ایستایی و پویایی تصاویر شعری شاعران، به‌طور جدی تحلیل نشده است؛ چنان‌که در پیشینه پژوهش دیده می‌شود، بیشتر نمونه‌ها موردی است و جای بررسی کلی با مستندات آماری و تحلیلی برای مشخص شدن سیر تحوّل تصویرهای شعری خالی است. این پژوهش می‌تواند در ابعاد مختلف پدیده‌ها و موتیف‌های^۱ شعر کودک و نوجوان تعمیم داده شود و دورنمای کامل‌تری از سیر بلاغی آن را نشان دهد.

۲. بحث

یکی از موتیف‌های اصلی شعر کودک و نوجوان، طبیعت و جلوه‌های آن است. نخستین مواجهه کودکان با جهان و دریچه آشنایی آن‌ها با زبان، خیال و زندگی از طریق طبیعت است. شاعران کودک و نوجوان با استفاده از پدیده‌های طبیعت می‌کوشند منطق طبیعی کلام را به منطق شاعرانه که دلخواه مخاطبان‌شان است، تبدیل کرده و در این راه، با تصاویر کلامی، به پرورش ذهنی کودکان کمک کنند. از میان عناصر متعدد طبیعت، ده عنصر آسمان، خورشید و آفتاب، ماه و مهتاب، برف، باد و نسیم، صبح، رنگین‌کمان، بهار، باران و ابر انتخاب شده‌اند و به ترتیب، مطابق آنچه در مقدمه توضیح داده شد، بررسی می‌شوند.

۲-۱. آسمان

۱. آسمان آبی، نیلی، نیلگون (یک تصویر در شعر ده شاعر)
۲. آسمان و پر، پرنده، مرغ، پرواز/ ستاره (هر تصویر در شعر هفت شاعر)
۳. آسمان و صدا، حرف/ زمین، سنجاق زدن به زمین (هر تصویر در شعر پنج شاعر)
۴. آسمان و شعر، شاعر، سرود، ترانه/ دل، دل‌سپردن/ پنجره، پنجره‌های غریب/ کبوتر، بال کبوتر/ دست، دست‌فشاردن، کوتاهی دست، شستن دست و رو (هر تصویر در شعر چهار شاعر)

۵. آسمان و چشم / خدا، رنگ خدایی، دیدن خدا / سیاهی / رنگی بودن / شب، اسب
شب، شب قدر / خنده / اذان، بوی اذان، نماز / دفتر، پارگی دفتر / زمین، خاک / غم،
غمگینی، بی غمی / آب، بوسیدن در آب / نوشتن / شادی، رنگ شادی / قلب / درخت،
درخت سیب، گُنده درخت / چیدن (هر تصویر در شعر سه شاعر)

۶. آسمانی بودن / زیر آسمان بودن / آسمان و چشم گشودن / چشم دوختن / دوستی،
رنگ دوستی / گنبد / سفیدی / رعد و برق / باغ / سکوت، سکوت خیس / کهکشان /
کلاغ / چشمه / لباس، پیراهن / چهره، صورت / نوشتن / سینه / رهایی / کوچه، مسافران
کوچه‌ها / ورق، ورق زدن / مهربانی / صاف / سنگ، پاره سنگ / دختر / در آب افتادن /
طاق / نور، چکیدن نور (هر تصویر در شعر دو شاعر)

۷. آسمان و چادر / غروب / رنگ شیرینی / نقره‌ای / چشم روشنی / بغض / مهربانی /
لحاف / مدرسه / پرده / بی آفتاب / گرما / دریا / آهنک / دوری / دیدن تا غروب / پرشدن
گوش / گریه / همّت / گرگ و میش / آزادی از مه / هم‌رازی / سرکشیدن / قد کشیدن /
رفت و آمد / خیال / فکر کردن / یخ بستن / محوشدن / حوض / سقف شب / پدر / تیرگی /
بی کرانگی / سوگواری / تنگ بلور / انتظار / گردونه / خط کشیدن / خط خطی بودن /
آفریدن / عکس / آویختن تصویر / خسته نباشی گفتن / سفره / چرخ زدن / گل ریختن /
بهمن / سبزی / آغوش / سادگی / به یاد آوردن / کتاب قصه / بام / هدیه / پراکندن در حیاط
قدیمی / پرکشیدن / گل سرخ / کهنگی / سردی / شهر / گل بوته / پیرمرد / خاطره / شکوفه /
گرفتن / تنها / راه / آینه / قیر ریختن / پروانه‌های رنگ و وارنگ / مینا / چسبیدن / دیس /
تبله بازی / مستطیل / پنبه پوش / کاج / دوده‌بندان / سرما خوردن / چتر سرخ / چکیدن از
نگاه / آشنایی بال پرستو / ناز / جاده / تازگی / یخ بستن / سیر / بوسیدن / شنیدن / فردا /
زندگی / آمدن / سوره سوره / به انتها رفتن / گفت و گو / پاسخ / چتر سرخ / طبل / تحسین
(هر تصویر در شعر یک شاعر)

از بررسی ۲۹۲ کاربرد آسمان و ترکیب‌هایی مانند آسمان آبی، نیلی و نیلگون در
کنار تصاویر به کاررفته در شعرها، چنین برمی‌آید که آسمان، یکی از پرکاربردترین

جلوه‌های طبیعت در شعر کودک و نوجوان است. از میان ۱۷۷ تصویر موجود در اشعار، ۹۴ تصویر تازه شناسایی شد؛ به این معنی که تصاویر گاه از حدّ کلیشه‌ها فراتر نرفته‌اند؛ مانند گریه و خنده آسمان، آسمان پرستاره، صدای اذان در آسمان، چشم‌دوختن و نگریستن به آسمان و گاه شاعران با نگاه نو به تصویرسازی پرداخته‌اند. سهم شاعران در این تصویرآفرینی عبارت است از: یمینی شریف: دو تصویر / کیانوش: سه تصویر / امین‌پور: ده تصویر / رحماندوست: دو تصویر / ابراهیمی: پانزده تصویر / شعبانی: چهارده تصویر / شعبان‌نژاد: یک تصویر / بیوک ملکی: سه تصویر / کشاورز: یک تصویر / علاء: یک تصویر / پوروهاب: دو تصویر / حمزه‌ای: چهارده تصویر / مزینانی: هفت تصویر / اسلامی: دو تصویر / لطف‌الله: دو تصویر / محقق: سه تصویر / شفیع: یک تصویر / صالحی: سه تصویر / رهنما: یک تصویر / پاک‌آیین: دو تصویر / مهرپور: پنج تصویر.

۲-۲. خورشید، آفتاب

۱. خورشید، آفتاب و خنده / لبخند (هر تصویر در شعر هشت شاعر)
۲. خورشید، آفتاب و مهربان، مهر / دل، دل‌سپردن (هر تصویر در شعر شش شاعر)
۳. خورشید، آفتاب و نور، نورانی / تابش / کوه، قلّه / گرم / صبح، بامداد، سپیده (هر تصویر در شعر چهار شاعر)
۴. خورشید، آفتاب و نگاه، نوازش نگاه، شاخه نگاه / خانه / چشم، چشم باز کردن، پیش چشم داشتن / درخشش / دل‌گرفتن / گل، گل کردن، گل سرخ، پرپرشدن / رخساره، چهره، گونه (هر تصویر در شعر سه شاعر)
۵. خورشید، آفتاب و بوسه / خواب ناز، خفته / بو / زمین، عشق به زمین / عکس / بچه، کودک شاد / سلام / خانم‌بودن / غروب / زیبا / ابر / آینه / شنیدن / زیر آفتاب بودن / نوشتن / باغ، هزار باغ / پدر، پدر جان (هر تصویر در شعر دو شاعر)
۶. خورشید، آفتاب و تازگی / نشانه / پرتقال زرد / دوستی / افق / دزدیدن از کوچه / ایستادن / چتر / اسب / لالایی / روز شادی / پرنده / حوض / احترام / کاشتن / غم / شکفتن / میان پنجره / غنچه / خال سرخ / نقاب‌انداختن / آزادی / غرق‌شدن کوچه‌ها / همنشینی / آزادمرد / سوزندگی / گریختن به چاه مغرب / نورافشانی / خوردن / سحر / مهمانی / یک

استکان / پیراهن پروانه / ماهی سرخ / لانه کردن / سبد / سینه / شب‌های سیاه / آویختن / آبرو / نمازگزار / چتر طلایی / چتر محبت / هدیه / هم‌بازی / گل تاج / خستگی / مادر جان / روگرفتن از جهان / دمیدن / دختر / بهتر بودن / گم‌شدن / آمدن / تصویر مه گرفته / دست / آواز / باران / روشنی / ره‌توشه / ساختمان دو طبقه / پر کشیدن / شکفتن / کهکشان / معنا / پیغام / شوروشر / دلارایی / گوهر دانایی / گاهواره / حیرانی / شکل تنهایی / تکثیر شدن / چکیدن / عبور کجاوه / پیشانی / فرو ریختن / آشوب / رسیدن / فندک / بقچه / سوختن / فردا / سرک کشیدن / چراغ / صدا / لب دریای خزر / جنگل / پاک کردن خط / دوش / قرص / آیه آیه / سردی / بی‌حوصلگی / تگه / شوهر / در کنج خزیدن / مرده کبود / دیوار / سرسره / پاییز / بید / پنبه‌زارها / زرپاشی / شرق / منظومه / بوی پگاه / خون / افتادن در آب / قاب گرفتن / کندوی زنبور / کلاه / چرخ‌زدن / لانه کردن / خبر / قل خوردن (هر تصویر در شعر یک شاعر)

دومین عنصر پر کاربرد در اشعار مدنظر، خورشید با ۱۷۵ بار تکرار است که ۱۵۴ تصویر به وجود آورده است. در میان این تصاویر، ۱۰۵ تصویر تازه دیده می‌شود. تصویر خورشید در آسمان، از تصاویر کلی و عمومی است؛ با این حال، گاه شاعران تصویری تازه از این رویداد ساخته‌اند که جالب‌توجه است؛ مانند «خورشید در آسمان هنگام ظهر» که از آن به چسبیدن به سینه آسمان تعبیر شده است (زیتا ملکی، ۱۳۹۴: ۱۲). بسامد تصاویر نو شاعران را در ادامه می‌بینیم:

گلچین گیلانی: دو تصویر / یمنی شریف: سه تصویر / کیانوش: پنج تصویر / امین‌پور: ده تصویر / رحماندوست: هشت تصویر / ابراهیمی: دوازده تصویر / شعبانی: سه تصویر / شعبان‌نژاد: سه تصویر / محقق: یک تصویر / بیوک ملکی: سه تصویر / کشاورز: سه تصویر / قاسم‌نیا: یک تصویر / علاء: سه تصویر / پوروهاب: دو تصویر / حمزه‌ای: نه تصویر / مزینانی: سه تصویر / اسلامی: یک تصویر / لطف‌الله: یک تصویر / شفیعی: یک تصویر / زیتا ملکی: یک تصویر / موسویان: یک تصویر / مرادی: یک تصویر.

۱. ماه، مهتاب و حوض، ذهن حوض / صدا، رنگ صدا / زیبایی / شب، شب پرست
(هر تصویر در شعر سه شاعر)

۲. ماه، مهتاب و نگاه / تابیدن / آب / رختخواب، خوابیدن / برق / روشن / سلام کردن / صورت
(هر تصویر در شعر دو شاعر)

۳. ماه، مهتاب و تاریکی / درخت / کهکشان / نگین / حریر / رقص نرم / پرتقال / خوش آمدگویی / سیب سرخ / سجاده / ایستادن / نور / چراغ / هم نشینی / هم بازی / قرص / سکوت / بلور / خنده نرم / سرود / چشم / کوچ / پریدن / پشت / خدا / دل سوختن / یار نشدن / مادر جان / دامن / بازی در آینه / بوسیدن / تور / محو شدن / خط‌های درهم / شکافتن با نگاه / دختر / کاسه شیر / پیچ و تاب / باز شدن کلاف / قاب عکس / چکیدن از لب بام / پیاله / کبوتر / سیم پاشی به دریا / قطره قطره جوشیدن / موج موج / جدایی / گل / فرار / شنیدن حرف
(هر تصویر در شعر یک شاعر)

بسامد واژه‌های ماه و مهتاب در شعرها ۸۱ مورد است. شاعران ۶۹ تصویر شعری را به کار برده‌اند که ۴۷ تصویر، تازه است. در این تحلیل نیز تصویر ماه در آسمان به دلیل کلیشه شدن و رابطه با دو عنصر خورشید و آسمان، در ساختار تصاویر در نظر گرفته نشده است. تصویرسازترین شاعران این بخش عبارت‌اند از: یمنی شریف: چهار تصویر / کیانوش: سه تصویر / امین پور: دو تصویر / رحماندوست: چهار تصویر / ابراهیمی: هشت تصویر / شعبانی: دو تصویر / شعبان‌نژاد: سه تصویر / بیوک ملکی: یک تصویر / کشاورز: سه تصویر / علاء: یک تصویر / حمزه‌ای: سه تصویر / مزینانی: پنج تصویر / اسلامی: چهار تصویر / لطف‌الله: سه تصویر / شفیعی: یک تصویر.

۴-۲. برف

۱. برف و بارش (یک تصویر در شعر ده شاعر)
۲. برف و کلاغ / سرما / آب شدن، آب شدن از خنده (هر تصویر در شعر سه شاعر)
۳. برف و آدم‌برفی / دانه / سیم، نقره / پر / مو / یخ / تگرگ / کلاه / جامه، تن پوش / کوچه و خیابان (هر تصویر در شعر دو شاعر)

۴. برف و کودکی / سکوت / دل / پنبه‌زن / دستکش / گچ سفید / پای پدر / شهر / کلاه گنجشک / تیر چراغ برق تهران / نیمه شب / زهر / گردوغبار / شعر سپید / نقطه سیاه روی بوم / مه / عمو / قدم زدن / مزده / مردن / یلدا / یا کریم / بید / تکاندن / ماشین / صدای هق هق تلخ دیوار / کبوتران / چنار / کاج / تور عروس / رنگ شیر / باغ / فرش سپید / عقاب گمشده کوه بینالود / بوته / لحاف / دنیا / ظرف شستن (هر تصویر در شعر یک شاعر)

از ۸۱ بار کاربرد برف در شعرها، ۵۶ تصویر ساخته شده است که نشانه‌هایی از ۳۶ تصویر نو در آن‌ها دیده می‌شود. این تصاویر نو هر چند اندک و کم‌شمارند، به لحاظ داشتن ساختار حلقوی جالب توجه‌اند؛ مانند «صدای هق هق تلخ دیوار در برف» (شعبان‌نژاد ۱۳۷۴: ۲۹) و «رابطه برف و نقطه سیاه روی بوم» (حسن‌زاده، ۱۳۹۴: ۲۴).

نوآوری شاعران در تصویرسازی با برف چنین است: یمنی شریف: شش تصویر / کیانوش: دو تصویر / ابراهیمی: نه تصویر / شعبانی: سه تصویر / شعبان‌نژاد: سه تصویر / بیوک ملکی: یک تصویر / کشاورز: یک تصویر / اسلامی: چهار تصویر / لطف‌الله: یک تصویر / صالحی: دو تصویر / موسویان: یک تصویر / مرادی: دو تصویر / حسن‌زاده: یک تصویر.

۵-۲. باد، نسیم

۱. باد، نسیم و های و هوی، هوهو (یک تصویر در شعر هفت شاعر)
۲. باد، نسیم و وزش (یک تصویر در شعر پنج شاعر)
۳. باد، نسیم و قاصد، خبرسان، خوش‌خبر / نرم / شاخ و برگ، شاخسار / گل و گلبرگ، گل سرخ (هر تصویر در شعر چهار شاعر)
۵. باد، نسیم و بو / سخن، حرف، گفت و گو (هر تصویر در شعر سه شاعر)
۶. باد، نسیم و بید / عبور، گذشتن / مهربان / باغ / گریز، گریزان / شعر / بازی / نفس، هم‌نفسی / گله / تند / گنجشک / ابر / اسب / دست / تکان / دختر، دخترک (هر تصویر در شعر دو شاعر)

۷. باد، نسیم و تماشاچی / شنیدن / رهسپاری / پرنده / کودک / قلقلک / جنیدن
گهواره / سرانگشتان / صدا کردن / بهانه / کوچه / نماز درخت / موسیقی شناور / نشانه خدا /
خفیف / حسود / هرزه گردی / غوغا / گیسوان / مادر / بی قراری / برداشتن کلاه / آغوش /
شکوفه / گل بوته / بادبادک / ساده / ملایم / دم صبح / لشکر بزرگ / هجوم / پرواز /
خاطرات / نگاه / راهنمایی / مهرگان / جوجه / توفان / جان بخش / روح افزا / بی رحم / رها /
کوه / فرمانده / سبزه / باز شدن / از جا کندن / موج / بیدار / بی خانگی / بلبل / اسفند / سفر /
تازگی / آشنایی / بوسه / کم پیدایی / لباس های زمخت / قسم / سازنوازی / پروانه / شعر /
دویدن / کمانچه زدن / برادری / رهگذر / همراهی / گیسوان مادر / حوض آب / نامهربان /
خزندگی / محبت / نرگس / پیاده رو / جاده / پنجره / شادی / رقص / سوار / سرد / صدا /
خال / بازیگوش / لرزش / رفتن / سبک / شانه زدن / شیئه اسب / کودک / بر سر زدن /
تماشاچی / جدا شدن / شبگرد / سایه ها / بالارفتن / حس خوب / آشنا / بی پروا فکر / شتاب
(هر تصویر در شعر یک شاعر)

واژه های باد و نسیم با فراوانی ۱۸۰ مورد، یکی از عناصر تصویر آفرین طبیعت در نگاه شاعران است. از ۱۴۰ تصویر به کاررفته، به ۶۱ تصویر تازه برخوردیم که گاهی نمودهایی از بازسازی تصاویر کلیشه ای در آن ها دیده می شود؛ مانند دو تصویر «باغ گل سرخ در آغوش باد» و «بادهای رها در نفس بلبل» (پاک آیین، ۱۳۹۲: ۲۸).

نوآوری شاعران در تصویرسازی باد و نسیم چنین است: یمینی شریف: شش تصویر / امین پور: ده تصویر / ابراهیمی: هجده تصویر / شعبان نژاد: یک تصویر / بیوک ملکی: سه تصویر / کشاورز: سه تصویر / علاء: پنج تصویر / حمزه ای: دو تصویر / مزینانی: یک تصویر / لطف الله: یک تصویر / محقق: دو تصویر / صالحی: چهار تصویر / رهنما: یک تصویر / پاک آیین: دو تصویر.

۶-۲. صبح

۱. صبح و شب (یک تصویر در شعر سه شاعر)
۲. صبح و رسیدن / سبز قبا / فردا / فکر / اتاق / امروز / برف / مرطوب / نان گرفتن / جیک جیک / نوشیدن / نبض / روستا / صمیمانه / تازگی / توگد / کینه / کوچه های شیری /

جلد اول کتاب / پله / وقت نماز / شادی / خروس خوانی / لبریز از محبت / روشنائی / سلام /
رگبار آواز / نوک بلبل / یک کوه غم / باران پاک / روز بهاری / رسیدن / صبحانه / زیبا /
شاخه / گرسنه / کم حرف (هر تصویر در شعر یک شاعر)

تصویرسازی شاعران از صبح، محدود و بیشتر تکراری است. حاصل ۶۶ بار تکرار صبح در شعرها، ۳۵ تصویر است که ۲۱ مورد از آن‌ها تازگی دارد. تعداد تصویرهای ابتکاری شاعران عبارت‌اند از: امین پور: یک تصویر / ابراهیمی: یک تصویر / شعبان‌نژاد: دو تصویر / بیوک ملکی: سه تصویر / علاء: یک تصویر / حمزه‌ای: دو تصویر / اسلامی: چهار تصویر / محقق: سه تصویر / شفیع: دو تصویر / زیتا ملکی: دو تصویر.

۲-۷. رنگین کمان

۱. رنگین کمان و پل (یک تصویر در شعر شش شاعر)
۲. رنگین کمان و شعر (یک تصویر در شعر دو شاعر)
۳. رنگین کمان و باغ / روزهای خوب / آسمان / زندگی / رویش / همسایه / جاده / زیبا /
رنگین / مداد / خواب گل / رؤیا / خداوند / تاب بستن / هفت رنگ / آذرخش / گل کردن /
شیشه شعر / فواره در حوض / خمیدن قامت (هر تصویر در شعر یک شاعر)
هرچند بسامد رنگین کمان در شعرها اندک است (۲۷ بار)، ۱۶ تصویر تازه از مجموع ۲۲ تصویر، نشان‌دهنده این است که شاعران کوشیده‌اند هر بار نگاهی تازه به این پدیده داشته باشند؛ با این حال، ۱۵ شاعر هیچ تصویری از رنگین کمان ندارند. پرتکرارترین تصویر، «پل رنگین کمان» است که نخستین بار در مجموعه «باغ نغمه‌ها، سروده یمینی شریف (۱۳۵۲)» به کار رفته است.

شاعران تصویرساز این عرصه عبارت‌اند از: امین پور: دو تصویر / ابراهیمی: شش تصویر / شعبانی: دو تصویر / بیوک ملکی: یک تصویر / کشاورز: یک تصویر / پوروهاب: یک تصویر / محقق: یک تصویر / مرادی: دو تصویر.

۲-۸. بهار، نوبهار

۱. بهار، بهاران و بو (یک تصویر در شعر هفت شاعر)

۲. بهار، بهاران و گل، عطر گل، گل کردن/ سبز/ تازه (هر تصویر در شعر پنج شاعر)
۳. بهار، بهاران و نسیم/ قاصد، پیک/ درخت/ غنچه (هر تصویر در شعر سه شاعر)
۴. بهار، بهاران و پاییز، خزان/ رنگ/ مسافر، سفر/ رخت، پیراهن/ دست/ باغ/ سبز/ شعر/ باران/ تبسم، لبخند/ فکر/ جاودانه (هر تصویر در شعر دو شاعر)
۵. بهار، بهاران و ارغوان/ ماندگار/ گریه/ پرستو/ خرّم/ طواف کردن/ نفس کشیدن/ روسری برگ/ سلام/ سایه گرم/ سبزپوش مهربان/ صحرا/ دل/ رنگ دشت/ شیرینی/ خنده/ جاری یاد/ مدرسه/ زمستان/ چکیدن/ دست/ دوست داشتن/ مهر/ قلم مو/ نفس/ لبخند/ بند رخت/ پیدا شدن/ نغمه/ سرنای پیرمرد/ طرح خواب/ تصادف نگاه‌ها/ برگ/ پنجره/ کلاغ/ شروع لطیف/ چراغ قرمز در چهارراه/ شکوفه/ شادی/ پرستو/ گلگون/ خون/ قانون/ جوانه/ آرزو/ زنگ آغاز/ صبح/ چشم روز/ گله کردن/ بشارت/ بیداری/ چلچله/ زندگی/ خدا/ شنیدن بو/ آسمان/ کاشتن/ نشانه/ پرده و قالی/ وزیدن/ جست و جو/ شکفتن/ آهنگ/ زندگی/ پشت در خانه/ ماندگار (هر تصویر در شعر یک شاعر)

واژه بهار و مترادف‌های آن (نوبهار، بهاران) ۱۳۰ بار در شعرها آمده است. از ۸۸ تصویر شناسایی شده، ۳۱ تصویر، ابتکاری است. سهم هریک از شاعران در تصویر آفرینی چنین است: یمنی شریف: دو تصویر/ کیانوش: یک تصویر/ امین پور: سه تصویر/ ابراهیمی: هشت تصویر/ شعبانی: دو تصویر/ شعبان‌نژاد: دو تصویر/ بیوک ملکی: سه تصویر/ کشاورز: یک تصویر/ حمزه‌ای: سه تصویر/ اسلامی: یک تصویر/ لطف‌الله: یک تصویر/ محقق: یک تصویر/ شفیع: یک تصویر/ صالحی: یک تصویر/ زیتا ملکی: یک تصویر.

۲-۹. باران

۱. بارش باران (یک تصویر در شعر چهارده شاعر)
۲. باران و هوا (یک تصویر در شعر شش شاعر)
۳. باران و بو (یک تصویر در شعر پنج شاعر)
۴. زیر باران بودن/ باران و نم‌نم/ خداوند، خدا (هر تصویر در شعر سه شاعر)

۵. باران و شعر، شعرخوانی / تگرگ / شب / انتظار / ترانه / مهربان / شستن / زمین، خاک / شرشر / شمال / گریه / پنجره / زندگی / پیغام، پیام / باغ، رخ شستن باغ / بلور / آب، آب خوردن / دامن / رقص / شیشه / روز / صدا، صدازدن / نور / قطره / دانه / محبت / درخت (هر تصویر در شعر دو شاعر)

۶. باران و حس و حال تازه / همزاد تنهایی قورباغه / پاییز / بوسه / خواب / چتر محبت / لطف / نماز / شکفتن / بهشت دنیا / صدای قدم‌های خیس / تولد / بی‌غم / تصویر کشیدن / باد / نوشتن با جوهر / خوردن / عشق / ترافیک / شلوغی / تصادف / آزرده‌گی / دوست داشتن / پاک / دل / ساز / انتها / چشم / رگبار / گرز آتشین / چگه چگه راز گفتن / سماع / کوچه / حوض / مروارید / گوارا / زیبا / جارو کردن شهر / برگ / نشانه / قاب پنجره / شمال / اندیشه / صحبت / دل‌انگیز / جا گرفتن / نور / تق‌تق / رعد / شاپرک / ریزریز / چله زمستان / دامن دره / گوهر / گوهرفشانی / بی‌هنگام / مشت / سیلی / شانه زدن مه / آواز / پنجره / شاخسار گل / بانوی شالیزار / صدا / دست / گربه / خواب روستا / پیام سبز رستن (هر تصویر در شعر یک شاعر)

در نگاه شاعران، باران بهانه‌ای است تا دریچه خیال‌پردازی را به رویشان بگشاید؛ به همین دلیل، ۱۲۸ بار از آن استفاده کرده‌اند. در میان ۱۰۶ تصویر به کاررفته در شعرها، ۵۶ تصویر نو دیده می‌شود. نقش هریک از شاعران در این زمینه چنین است: گلچین گیلانی: هفت تصویر / یمینی شریف: شش تصویر / محقق: یک تصویر / کیانوش: یک تصویر / امین‌پور: چهار تصویر / رحماندوست: دو تصویر / ابراهیمی: شش تصویر / شعبانی: سه تصویر / شعبان‌نژاد: سه تصویر / ملکی: یک تصویر / کشاورز: یک تصویر / قاسم‌نیا: یک تصویر / علاء: سه تصویر / پوروهاب: دو تصویر / حمزه‌ای: یک تصویر / لطف‌الله: ده تصویر / صالحی: یک تصویر / زیتا ملکی: یک تصویر / مرادی: یک تصویر / مهرپور: یک تصویر.

۱۰-۲. ابر

۱. ابر و تیرگی، سیاهی (یک تصویر در شعر نه شاعر)

۲. ابر و باریدن (یک تصویر در شعر هشت شاعر)
۳. ابر و سر به آسمان (هر تصویر در شعر هفت شاعر)
۴. ابر و پاره پاره بودن (یک تصویر در شعر پنج شاعر)
۵. ابر و گریه / شعر، شب شعر / گروه، فوج / کوه، گردن کوه / پر، پریدن / سپید / خیس، تر / چادر، چادرزدن (هر تصویر در شعر سه شاعر)
۶. ابر و مهربانی / اسب / سپاه / خیال / رعد و برق / لحاف، لحاف خز / صدا / دور دست / چیدن / بید / هوا / پاک کن / سرد / شیشه، پشت شیشه (هر تصویر در شعر دو شاعر)
۷. ابر و سایه / صمیمیت / بی خیال / طبل / سنگ / سینه / کودک / کودک / قاتی شدن / نوشتن / اشک / چیرگی / پلکان / سپاه / آفتاب / قیچی کردن / راه بستن / صدای گریه / کودک / بی خیالی / حرف / غم / شادی / شمشیربازی / پنبه شناور / توفان / مه / رختخواب / آه / گم شدن نگاه / شیشه / ناله / مادری / بی کرانی / فیل / نوجوانی / نگاه بغض آلود / گفت و گو / دل آشفته / نغمه امید / رسیدن / آزادی / هم آوازی گنجشک / حرکت / چکه چکه قصه گوئی / باران زایی / قهقهه / پخش و پلائی سبز و جلبکی / تکان دادن / دوستی / ستاره / دلیر / نازک / انبوه / سبک / خواب / خانه خوب و بد فردا / چیدن / تکیه کلام / باغ زرد / غرّش / شب / آمدن / کنار آمدن / ایستادن / آوردن / بردن / پیچیدن / دور خود / همراهی / لحظه ها / انتظار / راه رفتن / سفر / راهنما / شکوفه بار / پیام / نام / عابران / نامه / مادر / افتادن / هم بازی / حرکت / امید / ایستادن / راه بستن / ابتدا / پاک شدن / ضجه از غم / سر کشیدن قطره / اشک / جواب روشن به نامه / دود داغ / لحظه ها / باروری / نعره / گله گله / پس زدن / سایه (هر تصویر در شعر یک شاعر)
- میزان استفاده شاعران از واژه ابر ۱۶۵ بار در مقابل کلّ تصویرهای به کاررفته (۱۴۰ تصویر) جالب توجه است. ۷۴ تصویر نو نشان دهنده نگرش مثبت شاعران در تصویرسازی با ابر است. نتیجه ارزیابی تصاویر نو شاعران چنین است: گلچین گیلانی: یک تصویر / یمنی شریف: سیزده تصویر / کیانوش: سه تصویر / امین پور: شش تصویر / رحماندوست: چهار تصویر / ابراهیمی: یازده تصویر / شعبانی: یک تصویر / ملکی: پنج تصویر / کشاورز: دو تصویر / قاسم نیا: یک تصویر / علاء: سه تصویر / پوروهاب: دو

تصویر / حمزه‌ای: یک تصویر / مزینانی: دو تصویر / اسلامی: سه تصویر / لطف‌الله: هفت تصویر / صالحی: سه تصویر / پاک‌آیین: چهار تصویر / موسویان: یک تصویر / مرادی: دو تصویر.

داده‌های جدول شماره ۱ نشان می‌دهد بسامد و تکرار عناصر به فراوانی تعداد تصاویر ابتکاری منجر نشده است. برای نمونه، می‌توان از آسمان نام برد که با وجود اینکه ۱۷۷ تصویر شعری دارد، ۵۳ درصد از کل تصاویر، ابتکاری و تازه هستند و از این نظر، با تصاویر ابتکاری ابر برابری می‌کند. رتبه نخست تصاویر تازه، متعلق به رنگین کمان است (۷۲ درصد) که با وجود کم‌کاربرد بودن، کوشش شاعران در تصویر آفرینی جالب توجه است. جدول نشان می‌دهد که ۶۸ درصد تصاویر خورشید و ماه ابتکاری هستند. این امر حاکی از آن است که شاعران برای گذر از کلیشه‌های سنتی تلاش کرده‌اند از نمودهای زندگی امروزی استفاده کنند. برف با ۶۴ درصد، صبح ۶۰ درصد، آسمان و ابر ۵۳ درصد، باران ۵۲ درصد، باد و نسیم ۴۳ درصد و بهار و نوبهار با ۳۵ درصد، به ترتیب کمترین نوآوری را در تصویرسازی دارند.

در جدول شماره ۲ سهم هریک از شاعران در ابداع تصاویرهای شعری بررسی شده است. با توجه به مجموعه‌های شعری در دسترس از شاعران، آمار و ارقام به دست آمده نشان می‌دهد در شعر شاعرانی که مخاطب خردسال (گروه‌های الف و ب) دارند، به دلیل محدودیت تجربه‌های زندگی و درک و دریافت آن‌ها، مجال چندانی برای تصویرسازی وجود نداشته است. در این شعرها، عناصر طبیعت، کارکرد روایی و توصیفی دارند. با رشد عقلی و عاطفی کودک (گروه ج) و رسیدن به دوران نوجوانی (گروه‌های د و ه)، شاعران در تصویرسازی آزادتر بوده‌اند. بر همین اساس، ۰/۵ درصد از کل تصاویر ابتکاری متعلق به شکوه قاسم‌نیا، ۳/۶ درصد مربوط به مصطفی رحماندوست و ۳/۳ درصد از آن افسانه شعبان‌نژاد است. ویژگی مشترک تصاویر شعری این شاعران، توجه به تخیل کودکانه و تأکید بر زبان روزمره و آشنای آن‌هاست. در سروده زیر،

رقص شاخه‌های بید در مسیر صدای نمناکی که بوی باران دارد، نشانگر پویایی تصویر است:

یک نفر باغ را صدا می‌کرد / با صدایی که بوی باران داشت / در مسیر صدای نمناکش / شاخه‌های چنار رقصیدند (شعبان‌نژاد، ۱۳۷۴: ۲۲).

اگرچه بیشتر شعرهای گلچین گیلانی در حال و هوای بزرگ‌سالی است، نام او با شعر «باران» در ذهن چند نسل از کودکان ایرانی ماندگار شده است. نشانه این نوستالژی دلخواه، تلمیح و تضمین این شعر در سروده‌های امین‌پور، ابراهیمی، شعبانی و لطف‌الله است. در شعر زیر، شاعر با وجود حفظ موسیقی شعر گلچین، کوشیده است از عناصر زندگی شهری استفاده کند و ضمن خاطره‌بازی با این شعر، روایتگر زندگی روزگار خود باشد:

باز باران با ترافیک / با هیاهوی فراوان / می‌خورد بر سقف ماشین / می‌خورد سطح خیابان / باز باران با شلوغی / با توقف، گاز، ترمز... (لطف‌الله، ۱۳۹۴: ۱۷).

سهم تصاویر ابتکاری گلچین گیلانی در این سروده ۸/۱ درصد است که با تصاویر خلاقانه یمینی شریف برابری می‌کند.

کیانوش از نظر فنی و هنری به جوانب شعر احاطه دارد و ۳/۳ درصد تصاویرش تازه هستند. در تصاویر شعری او تأثیر یمینی شریف مشهود است و خودش بر شاعران پس از خود تأثیر کتمان‌ناپذیری دارد. او با برجسته کردن خیال در شعر کودک، بزرگ‌ترین تحول را در گذر از جنبه فنی به جنبه هنری شعر کودک به وجود آورده است.

از میان تصاویر ابداعی مدنظر، ۸/۸ درصد متعلق به امین‌پور است. تفاوت عمده شعر نوجوانانه و بزرگ‌سالانه او در رعایت اعتدالی است که در تصویرسازی‌ها دارد. امین‌پور کوشیده است با توجه به اقتضای شرایط ذهنی مخاطبان و مضمونی که در شعر نوجوانان در نظر داشته است، از تصاویر انتزاعی و پیچیده شعر بزرگ‌سالان استفاده نکند. او مانند کیانوش، از شاعران تأثیرگذار در جریان شعر کودک و نوجوان معاصر است.

ابراهیمی از شاعران پرکار است. ۱۷/۳ درصد از تصاویر شعر او ابتکاری است و در مرتبه نخست جدول قرار دارد. نکته جالب توجه در شعر او، اندیشه تصویری است که حاصل نگرش‌ها و احساسات وی به دنیای پیرامون و درونش است:

برف می‌بارد به روی کوه/ مثل یک شعر سپید/ آرام/ دانه‌های برف، چه بسیار/ چه انبوه! / آسمان چون مادری ساکت/ بدون برف/ با محبت/ با نوازش باز می‌ریزد (ابراهیمی، ۱۳۹۴: ۲۱).

اسدالله شعبانی پس از ابراهیمی، در غنی کردن تصاویر شعری، نقش بسزایی دارد (۱۱/۹ درصد). او از تصاویر به‌هم‌پیوسته که بیشتر در توصیف طبیعت و پدیده‌های آن است، برای پیوند انسان و طبیعت استفاده می‌کند و تصاویری ساده و عاطفی می‌آفریند. بیوک ملکی ۴/۴، کشاورز ۲/۹، علاء ۳/۱، مزینانی ۳/۳، محقق ۲/۲، پوروهاب ۱/۶، حمزه‌ای ۶/۲، لطف‌الله ۴/۸، اسلامی ۳/۵ و صالحی ۲/۵ درصد از تصاویر ابتکاری را آفریده‌اند. پس از آن‌ها، پاک‌آیین، مرادی و شفیعی هریک با ۱/۴ درصد در غنای تصاویر سهم هستند. تلاش شاعران برای عبور از کلیشه‌ها گاهی به روایت‌های ساده اما تازه از عناصر می‌انجامد؛ مانند «رابطه کلاغ‌های کاغذی و بهار پرده و قالی» در شعر بیوک ملکی و «دخترک شاد و سبزگیسوی باد که مثل ابر آزاد است» در شعر صالحی: فضای سوخته باغ/ پر از کلاغ زغالی است/ ولی کنار من اینجا/ بهار پرده و قالی است (ملکی، ۱۳۹۵: ۲۴).

درخت هم‌نفس باد/ و باد دخترک شاد و سبزگیسویی/ که چون ستاره بلند است و مثل ابر آزاد/ «چقدر باد قشنگ است» (صالحی، ۱۳۸۶: ۷).

کمترین سهم شاعران در گسترش تصویرها متعلق به مهرپرور ۱/۱ درصد، زیتا ملکی ۹ درصد، رهنما ۳ درصد و موسویان ۱ درصد است. ویژگی این شاعران که آثارشان متعلق به دهه ۱۳۹۰ است، جسارت در ورود به عرصه‌های تازه خیال و گاه تصویرهای حلقوی و تودرتو بوده که با در نظر گرفتن آثار محدود آن‌ها، تأثیرشان در رشد تصاویر جالب توجه است. «مهمان شدن به یک استکان خورشید» از این دست تصویرهاست:

همیشه این تویی/ که پیش می آیی/ وقتی هوا پس است/ و من و شمعدانی‌ها را/ به یک استکان خورشید/ مهمان... (موسویان، ۱۳۹۴: ۲۸).

نکته دیگر در بسامد تصاویر شاعران، نقش اقلیم و جغرافیا، شرایط روحی، دیدگاه‌های شخصی و اعتقادی و درون‌مایه شعرهاست؛ برای مثال، به نظر می‌رسد هوای مه گرفته و بارانی شمال، فرصتی برای دیدن رنگین‌کمان در آسمان برای شاعری مانند گلچین گیلانی فراهم نکرده است؛ درحالی‌که این تجربه در دشت‌های فراخ و محیط روستایی که ابراهیمی از آن‌ها یاد می‌کند، بیشتر بوده است. در عوض، تجربه گلچین از ابرهای به‌هم پیوسته و متراکم و باران، به اقتضای محیط جغرافیایی، بیش از سایر شاعران است. بر همین اساس، بررسی تصویرهای شعری هریک از شاعران، علاوه بر اینکه گویای سیر شکل‌گیری و بلوغ تصاویر است، دنیای درونی آن‌ها را هم به ما نشان می‌دهد. شاعران از شگردهای مختلف تصویرآفرینی، از تشبیه‌های حسی و انتزاعی گرفته تا حسن تعلیل، تشخیص و حس‌آمیزی استفاده کرده‌اند که تشخیص با ۴۳/۶ درصد، بیشترین کاربرد را دارد. هرچه شاعران از دایره تکرار خارج می‌شوند و تجربه‌های شخصی خود را در تصویرسازی دخیل می‌کنند یا منطق شاعرانه را بر منطق زبانی ترجیح می‌دهند، آشنایی‌زدایی و تصویرآفرینی پررنگ‌تر می‌شود. برای نمونه، تصاویر برخی از شاعران از آسمان را مرور می‌کنیم: «آسمان پنبه‌پوش (یمینی شریف، ۱۳۶۹: ۸۴)، «یک آسمان شکوفه شادی» (کیانوش، ۱۳۹۳: ۶)، «دفتر پاره‌پاره آسمان» (امین‌پور، ۱۳۸۵: ۱۸)، «بوی اذان در آسمان» (رحماندوست، ۱۳۶۹: ۱۸)، «سوگواری آسمان» (شعبانی، ۱۳۹۳: ۱۹)، «نگاه آبی آسمان» (بیوک ملکی، ۱۳۹۵: ۱۲)، «آسمانی از پرنده» (اسلامی، ۱۳۸۷: ۸)، «آسمان کهنه و سرد» (حمزه‌ای، ۱۳۹۰: ۱۴). هیچ‌یک از این تصاویر، شگفتی‌آفرینی تصویر مزیانی را ندارد:

مدرسه دیوار دارد/ گریه دارد، سار دارد/ آسمانش مستطیل است/ ابرهایش شکل

فیل است (مزیانی، ۱۳۷۹: ۱۸).

فاصله آسمان نیلگون شعر کیانوش تا نگاه سوررئالیستی مزیانی، نمونه‌ای از بلوغ تصاویر است. همچنین بعضی از شاعران با بازسازی تصاویر، سیر تکامل تصاویر را

پیموده‌اند. این ویژگی در شعرهای دهه ۱۳۹۰ نمود بیشتری دارد؛ مانند «موسیقی شناور

باد» (شفیعی، ۱۳۹۶: ۲۶). همچنین مثال‌های زیر:

درخت باران / می‌چرخید و می‌خواند / می‌چرخید و می‌خواند / و مشت‌مشت /

شکوفه‌هایش بر زمین می‌ریخت (مهرپرور، ۱۳۹۴: ۱۶)

درخت خشک گفت: آه / غروب / لای شاخه‌های نازکش شکفت / پرتقال ماه

(اسلامی، ۱۳۹۶: ۲۹)

جدول شماره ۱

پدیده	کاربرد	تعداد کل تصاویر	تصاویر ابتکاری	میانگین تصاویر ابتکاری (درصد)
آسمان	۲۹۲	۱۷۷	۹۴	۵۳
خورشید	۱۷۵	۱۵۴	۱۰۵	۶۸
ماه	۸۱	۶۹	۴۷	۶۸
برف	۸۱	۵۶	۳۶	۶۴
باد	۱۸۰	۱۴۰	۶۱	۴۳
صبح	۶۶	۳۵	۲۱	۶۰
رنگین کمان	۲۷	۲۲	۱۶	۷۲
بهار	۱۳۰	۸۸	۳۱	۳۵
باران	۱۲۸	۱۰۶	۵۶	۵۲
ابر	۱۶۵	۱۴۰	۷۴	۵۳

جدول شماره ۲

شاعر	آسمان	خورشید و ماه و ماهتاب	برف	باد و نسیم	صبح	رنگین کمان	بهار و نوپهار	باران	ابر	درصد
گلچین گیلانی	-	۲	-	-	-	-	-	۷	۱	۱/۸
یمینی شریف	۲	۳	۴	۶	-	-	۲	۶	۱۳	۸/۱
کیانوش	۳	۵	۳	۲	-	-	۱	۱	۳	۳/۳

۸/۸	۶	۴	۳	۲	۱	۱۰	-	۲	۱۰	۱۰	امین پور
۳/۶	۴	۲	-	-	-	-	-	۴	۸	۲	رحماندوس ت
۱۳ ۱۷	۱۱	۶	۸	۶	۱	۱۸	۹	۸	۱۲	۱۵	ابراهیمی
۱۹ ۱۱	۱	۳	۲	۲	-	-	۳	۲	۳۳	۱۴	شعبانی
۳/۳	-	۳	۲	-	۲	۱	۳	۳	۳	۱	شعبان نژاد
۴/۴	۵	۱	۳	۱	۳	۳	۱	۱	۳	۳	بیوک ملکی
۲/۹	۲	۱	۱	۱	-	۳	۱	۳	۳	۱	کشاوری
۰/۵	۱	۱	-	-	-	-	-	-	۱	-	قاسم نیا
۳/۱	۳	۳	-	-	۱	۵	-	۱	۳	۱	علاء
۱/۶	۲	۲	-	۱	-	-	-	-	۲	۲	پوروهاب
۶/۲	۱	۱	۳	-	۲	۲	-	۳	۹	۱۴	حمزه‌ای
۳/۳	۲	-	-	-	-	۱	-	۵	۳	۷	مزنیانی
۳/۵	۳	-	۱	-	۴	-	۴	۴	۱	۲	اسلامی
۴/۸	۷	۱۰	۱	-	-	۱	۱	۳	۱	۲	لطف‌الله
۲/۲	-	۱	۱	۱	۳	۲	-	-	۱	۳	محقق
۱/۴	-	-	۱	-	۲	۲	-	۱	۱	۱	شفیعی
۲/۵	۳	۱	۱	-	-	۴	۲	-	-	۳	صالحی
۰/۳	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	۱	رهنما
۱/۴	۴	-	-	-	-	۲	-	-	-	۲	پاک آیین
۰/۹	-	۱	۱	-	۲	-	-	-	۱	-	زیتا ملکی
۰/۵	۱	-	-	-	-	-	۱	-	۱	-	موسویان
۱/۴	۲	۱	-	۲	-	-	۲	-	۱	-	مرادی
۰/۱	-	-	-	-	-	-	۱	-	-	-	حسن زاده
۱/۱	-	۱	-	-	-	-	-	-	-	۵	مهرپرور

جدول شماره ۲

فنون ادبی	تشیبه	استعاره مصرحه	تخیل	اغراق	مجاز	کنایه	تناقض	تلمیح	حسن آمیزی	حسن تعلیل	جناس	لفظ و تکرار	تضمین
درسد	۳۱/۵۱	۴/۲۱	۴۳/۶	۴/۲۱	۱/۹۵	۷/۳۶	۰/۴۵	۱/۲	۲/۲۵	۱/۵	۱/۳۵	۰/۱۵	۰/۱۵

علیرضائی و مکاران - سال چهاردهم - بهار ۱۴۰۲ - شماره سی و یکم

۳. موضوعات تصاویر

۳-۱. **ویژگی‌های انسانی:** *آسمان: (دل / دل سپردن / دست / دست فشردن / کوتاهی دست / دست و رو شستن / سیر / چشم / خنده / غم / بی‌غمی / شادی / نوشتن / قلب / هدیه / خاطره / زندگی بوسیدن / زیر آسمان بودن / چشم / چشم گشودن / چشم‌دوختن / دوستی / سکوت) * خورشید: (خنده و لبخند / مهربان / مهر / دل / دل سپردن / نگاه / چشم / چشم باز کردن / پیش چشم داشتن / بوسه / خواب ناز / خفته / دل گرفتگی / عشق به زمین / بچه، کودک / سلام) * ماه: (زیبا / صدا / شب پرست / نگاه / خوابیدن / سلام کردن / صورت / کامل / خوش آمدگویی / ایستادن / هم‌نشینی / سرود / چشم / پشت / دل‌سوختن) * برف: (مو / سکوت / دل / پای پدر / عمو / قدم‌زدن / مزده / مردن / ظرف شستن / کودکی / شعر سپید) * باد: (تماشاچی / جداشدن / شکرگرد / بالا رفتن / حس خوب) * صبح: (رسیدن / صمیمانه / فکر / نان گرفتن / نوشیدن / نبض / تازگی / تولد / کینه / شادی / محبت / سلام / آواز / غم / صبحانه / زیبا / گرسنه / کم حرف) * رنگین‌کمان: (همسایه / زیبا / رنگین / خواب / تاب‌بستن / خمیدن قامت) * بهار: (تازه / قاصد و پیک / مسافر / سفر / دست / تبسم، لبخند / فکر / جاودانه / ماندگار / گریه / طواف کردن / نفس کشیدن / سلام / سبزپوش مهربان / دل / خنده / یاد / دوست داشتن / مهر / پیداشدن / پیرمرد / نگاه / شادی / خون / چشم / گله کردن / بشارت / بیداری / جست‌وجو / آرزو) * باران: (شعر / شعر خوانی / انتظار / مهربان / شستن / گریه / رقص / صدا زدن / محبت / حس و حال / بوسه / خواب / لطف / تولد / بی‌غم / تصویر کشیدن / نوشتن) * بر: (ترشدن / گریه / گروه / فوج / گردن / مهربان / سپاه / محبت / خیال / صدا)

۳-۲. **طبیعت و رویدنی‌ها:** *آسمان: (آب / درخت / درخت سیب / گنده / درخت / رعد و برق / چشمه / دریا / مه / گل / گل‌بوته / شکوفه / گرما / سرما) * خورشید: (کوه / قلّه / گرما / گل سرخ / پرپرشدن / گل / گل کردن / باران / شکفتن / بید / پرتقال / غنچه / کاشتن) * ماه: (آب / برق / درخت / پرتقال / سیب / دریا / موج / گل) * برف: (دانه / یخ / تگرگ / گردوغبار / مه / بید / چنار / کاج / بوته / سرما) * باد: (شاخ و برگ / گل / گلبرگ / سرما / بید / درخت / شکوفه / گل بوته / موج / نرگس / توفان / کوه / سبزه) * صبح:

(برف / کوه / شاخه) * رنگین کمان: (رویدن / گل / آذرخش) * بهار: (گل / درخت / غنچه / باغ / صحرا / دشت / شکوفه / جوانه / کاشتن / شکفتن / ارغوان / وزیدن) * باران: (هوا / تگرگ / شرشر آب / قطره / دانه / درخت / شکفتن / رگیار / برگ / رعد / مه / شاخسار گل) * بر: (کوه / رعد و برق / هوا / بید / مه / پنبه / سرما)

۳-۳. اشیا: * آسمان: (حوض / پنجره / دفتر / گنبد / لباس و پیراهن / ورق / سنگ / طاق / چادر / لحاف / پرده / گردونه / عکس / سفره / کتاب قصه / آینه / مینا / دیس / طبل) * خورشید: (عکس / چتر / حوض / پنجره / سرسره / کجاوه / خانه / قاب / کلاه) * ماه: (قرص / حوض / رختخواب / نگین / حریر / سجاده / چراغ / بلور / دامن / آینه / کاسه / کلاف / عکس / پیاله) * برف: (سیم و نقره / گچ / تیر چراغ برق تهران / ماشین / تور عروس / فرش سپید / لحاف) * باد: (گهواره / کلاه / بادبادک / لباس های زمخت / پنجره) * صبح: (جلد اول کتاب / پله) * رنگین کمان: (پل / مداد / شیشه / حوض) * بهار: (رخت و پیراهن / روسری بزرگ / قلم مو / بند رخت / سرنا / پنجره / چراغ قرمز در چهارراه / پرده / قالی) * باران: (بلور / دامن / شیشه / چتر / ساز / مروارید)

۳-۴. زمان و مکان: * آسمان: (زمین و خاک / باغ / کوچه / بام / شهر / مدرسه / حیاط قدیمی / صبح / بامداد / سحر / شب / شب قدر / بهمن) * خورشید: (خانه / لب دریای خزر / مزرعه / پاییز / باغ / زمین / پاییز / شرق / روز) * ماه: (شب) * برف: (کوچه و خیابان / شهر / نیمه شب / یلدا / باغ) * باد: (باغ / کوچه / صبح و دم صبح / مهرگان / حوض / اسفند / پیاده رو / جاده) * صبح: (شب / فردا / اتاق / امروز / روستا / کوچه / وقت نماز / روز) * رنگین کمان: (باغ / روزهای خوب / جاده) * بهار: (پاییز، خزان / مدرسه / روز / پشت در خانه) * باران: (شب / شمال / باغ / روز / پاییز / انتها / کوچه / حوض / چله زمستان / دره / بی هنگام / روستا) * بر: (خانه / فردا / باغ / شب / ابتدا)

۳-۵. مفاهیم غیرمادی: * آسمان: (اذان / بوی اذان / نماز / آسمانی بودن / خدا / بی آفتاب / آهنگ / خیال / بی کرانگی / سوره سوره / کهنه / سرود / دیدن خدا) * خورشید: (درخشش / بو / نشانه / سوزان / فروریختن / تکثیر شدن / چکیدن / شهر) * ماه: (خدا) * برف: (بارش / دنیا / نقطه) * باد: (نرم / بو / نشانه خدا / باز شدن / سایه) * صبح: (مرطوب) *

رنگین کمان: (زندگی / خداوند / گل کردن) * بهار: (بو، عطر / سایه / شیرینی / قانون / زنگ آغاز / زندگی / خدا / نشانه / آهنگ) * باران: (بوی خدایی / ترانه / زندگی / پیغام / نماز / ترافیک / تصادف / گرز آتشین / نشانه) * بر: (سایه)

۳-۶. حیوانات و ویژگی آن‌ها: * آسمان: (مرغ / کبوتر / اسب / کلاغ / گرگ / میش / پر کشیدن / پرنده / پر / پرواز / پروانه‌های رنگ و وارنگ) * خورشید: (اسب / پرنده / پروانه / ماهی سرخ / لانه کردن / پر کشیدن / کندوی زنبور) * ماه: (کبوتر) * برف: (کلاغ / گنجشک / زهر / عقاب / یاکریم / کبوتر / پر) * باد: (گنجشک / اسب / پرنده / پرواز / جوجه / بلبل / پروانه / خزنده / اسب) * صبح: (سبز قبا / جیک جیک / خروس / بلبل) * بهار: (پرستو / چلچله / کلاغ) * باران: (قورباغه / شاپرک / گربه) * بر: (اسب / فیل / گنجشک / پریدن)

۳-۷. اصطلاحات خاص: * آسمان: (رنگ خدایی / رنگ دوستی / شعر آسمان / دوده بندان / پنبه پوش / سکوت خیس / به انتهای آسمان رفتن / آسمان خط خطی / شیرینی غم / چکیدن نور / سقف شب) * خورشید: (غرق شدن کوچه‌ها / گوهر دانایی / شکل تنهایی / چتر محبت) * ماه: (ذهن حوض / رقص نرم / خنده نرم / چکیدن از لب بام / قطره قطره جوشیدن) * برف: (آب شدن از خنده / صدای هق هق تلخ دیوار) * باد: (موسیقی شناور) * رنگین کمان: (شعر رنگین کمان) * بهار: (شعر بهار / چکیدن بهار / طرح خواب بهاری / شروع لطیف / شنیدن بو) * باران: (بهشت دنیا / صدای قدم‌های خیس / چکه چکه راز گفتن) * بر: (چکه چکه قصه گوئی / گم شدن نگاه)

۳-۸. رنگ: * آسمان (آبی / نیلی و نیلگون / رنگی / سفید / نقره‌ای / تیرگی / سرخ) * خورشید: (سرخ / زرد) * ماه: (سرخ) * برف: (سیاه / رنگ شیر / سفید) * باد: (سرخ) * صبح: (شیری) * رنگین کمان: (هفت رنگ) * بهار: (سبز / گلگون) * بر: (سیاه / سپید / سبز و جلبیکی / زرد)

۳-۹. مفاهیم نجومی: آسمان: (ستاره / کهکشان / غروب / نور / روشن) خورشید: (افق / کهکشان / غروب / منظومه / نور / نورافشانی / تابش / روشن) ماه: (شب / تابیدن / روشن / تاریک / کهکشان / نور) صبح: (روشن) باران: (نور) / بر: (ستاره)

در بررسی موضوعات تصاویر روشن شد که شاعران بیشتر از ویژگی‌های انسانی استفاده کرده‌اند. این نکته بیانگر اهمیت تشخیص (انسان‌وارگی و جاندارانگاری) در شعر کودک و نوجوان است. شاعران در پیوند با دنیای خیال‌انگیز مخاطبان، عناصر طبیعت را مورد خطاب قرار می‌دهند. طبیعت و رویدنی‌ها، اشیاء، زمان و مکان، مفاهیم غیرمادی، حیوانات، اصطلاحات خاص و رنگ، از دیگر موضوعات تصویرساز هستند. کاربرد اصطلاحات نجومی در پایین‌ترین مرتبه قرار دارد.

۴. نتیجه‌گیری

عناصر طبیعی، بخش مهمی از تصاویر شعری شاعران کودک و نوجوان را تشکیل می‌دهند. بررسی شعر ۲۷ شاعر از سال ۱۳۱۹ (تاریخ سرایش شعر باران گلچین گیلانی) تا دهه ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که رنگین‌کمان هرچند از نظر کاربرد در پایین‌ترین سطح قرار دارد، به لحاظ تصاویر ابتکاری با ۷۲ درصد در صدر است و پس از آن، به ترتیب تصاویر ابتکاری از خورشید و آفتاب و ماه و مهتاب ۶۸ درصد، برف ۶۴ درصد، آسمان و ابر ۵۳ درصد و باران ۵۲ درصد در ردیف پرشمارترین قرار دارند. باد و نسیم با ۴۳ درصد و بهار و نوبهار با ۳۵ درصد در رده پایین این جدول قرار دارند.

تحلیل تصاویر نو در کنار تصاویر کلیشه‌ای نشان می‌دهد ابراهیمی ۱۷/۳، شعبانی ۱۱/۹، امین‌پور ۸/۸ و یمینی شریف ۸/۱ درصد از تصاویر تازه را آفریده‌اند. در شعر خردسالان و کودکان بنا به محدودیت دانش، ذهنیت و هدف‌های آموزشی، عناصر طبیعت، کارکرد روایی و توصیفی دارند و تصاویر، بیشتر عینی و حسی هستند. هرچه سن مخاطبان بیشتر می‌شود و به شعر نوجوانانه نزدیک می‌شویم، شاعران مجال بیشتری برای خلق تصاویر انتزاعی، پیچیده و گاه چندلایه و حلقوی می‌یابند؛ از این رو، شاعران پرکار کودک‌سرا مانند رحماندوست (۳/۶)، کیانوش (۳/۳) و قاسم‌نیا (۰/۵) تصاویر ابتکاری کمتری در مقایسه با شاعران شعر نوجوان دارند. این نکته را هم نباید از نظر

دور داشت که پرکاری یا کم کاری شاعران و مجموعه‌های شعرهای در دسترس آن‌ها، در روند نتایج به دست آمده تأثیر مستقیم دارد. همچنین شاعران از شگردهای گوناگون هنری مانند تشخیص، تشبیه، حسن تعلیل، حس آمیزی برای تصویرسازی استفاده کرده‌اند. از بررسی موضوعات تصاویر چنین برمی آید که به ترتیب ویژگی‌های انسانی، طبیعت و رویدنی‌ها، اشیاء، زمان و مکان، مفاهیم غیرمادی، حیوانات، اصطلاحات خاص و رنگ، بیشترین حضور را دارند و کمترین نقش متعلق به مفاهیم نجومی است. با توجه به داده‌های آماری می‌توان گفت کاربست عناصر طبیعت در شعر ابراهیمی بهتر از دیگران است؛ زیرا در فراوانی کاربرد فنون بلاغی و آفرینش تصاویر تازه موفق‌تر است.

منابع

- ابراهیمی، جعفر (شاهد) (۱۳۸۶)، **رازهایی در باد**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۰)، **تا کجای آسمان**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۴)، **پروانه خواهر من است**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- اسلامی، مریم (۱۳۸۷)، **نامه‌ات همین الان رسید**، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۳)، **صدای پای لک‌لک‌ها**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۶)، **خداحافظی در خیابان پاییز**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- امین‌پور، قیصر (۱۳۸۵)، **مثل چشمه مثل رود**، چ ۴، تهران: سروش.
- _____ (۱۳۸۶)، **به قول پرستو**، چ ۱، تهران: نشر افق.
- _____ (۱۳۸۷)، **ظهر روز دهم**، چ ۳، تهران: سروش.
- پاک‌آیین، پدram (۱۳۹۲)، **سفرنامه بوی گل**، چ ۲، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- پورنامداریان، تقی (۱۳۸۱)، **سفر در مه**، تهران: نگاه.
- پوروهاب، محمود (۱۳۸۴)، **همیشه کسی هست**، چ ۱، مشهد: به‌نشر.
- _____ (۱۳۸۶)، **درخت خانه ما**، تهران: کتاب نیستان.
- حسن‌زاده، فرهاد (۱۳۹۴)، **وقتش رسیده کمی پسته بشکنیم**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- حمزه‌ای، رودابه (۱۳۹۰)، **مجموعه‌ای از مهربانی**، چ ۲، تهران: سوره مهر.
- رحماندوست، مصطفی (۱۳۶۹)، **کوچه‌های آبی**، چ ۱، تهران: محراب قلم.
- _____ (۱۳۹۳)، **بابا آمد نان آورد**، چ ۶، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

- _____ (۱۳۹۶)، کاش حرفی بزنی، چ ۳، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ رهنما، شاهین (۱۳۹۲)، آبی لبخند، چ ۲، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ سخاوی، لطیفه، منا علی مددی و حسین محمدی (۱۳۹۹)، بررسی جادوی مجاورت در شعر کودک (با تأکید بر شعر ناصر کشاورز، شکوه قاسم‌نیا، محمد کاظم مزینانی و نیلوفر بهاری)، فصلنامه مطالعات زبانی و بلاغی، سال ۱۱، شماره ۲۲، صص ۲۱۹-۲۵۰.
- _____ سلاجقه، پروین (۱۳۸۶)، از این باغ شرقی، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ شفیع کدکنی، محمدرضا (۱۳۷۸)، صور خیال در شعر فارسی، چ ۷، تهران: آگاه.
- _____ (۱۳۹۹)، موسیقی شعر، چ ۲۰، تهران: آگه.
- _____ شفیع، کمال (۱۳۹۴)، چتری برای پرنده، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۶)، در سکوت ماسه‌ها، چ ۲، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ شعبان‌نژاد، افسانه (۱۳۷۴)، شیشه آواز، چ ۳، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۴)، یک شعر بی طاقت، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۶)، چتری از گلبرگ‌ها، چ ۲، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ شعبانی، اسدالله (۱۳۸۶)، ساز شاخه‌ها، چ ۲، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۳)، ساز من جیرجیرک، چ ۲، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۳)، پروانه و گل سر، چ ۳، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۴)، رنگین کمان کودکان، چ ۳، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ صالحی، آتوسا (۱۳۸۶)، دل‌م برای تو تنگ است، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ علاء، افشین (۱۳۸۷)، نسیم، دختر باد، چ ۳، تهران: قدیانی.
- _____ (۱۳۹۳)، به باد کانون، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ فتوحی رودمعجنی، محمود (۱۳۸۵)، بلاغت تصویر، چ ۶، تهران: سخن.
- _____ قاسم‌نیا، شکوه (۱۳۸۷)، به خاطر خروسه، چ ۲، تهران: قدیانی.
- _____ قاسم‌نیا، شکوه و دیگران (۱۳۷۶) آب و مهتاب، چ ۲، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ کشاورز، ناصر (۱۳۷۶)، آه پونه، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۴)، پر زرد قناری، چ ۳، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۵)، کلاغ زرد، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ کیانوش، محمود (۱۳۸۲)، طوطی سبز هند، چ ۲، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۲)، زبان چیزها، چ ۴، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۳)، بچه‌های آسمان، چ ۴، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۴)، جم جمک، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ لطف‌الله، داوود (۱۳۸۵)، پرنده و فال، چ ۳، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

- _____ (۱۳۸۷)، کسی ابرها را تکان می‌دهد، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۴)، کنار ایستگاه دل، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ محقق، جواد (۱۳۸۹)، باران بهانه بود، چ ۲، تهران: پیدایش.
- _____ محرمی، رامین، خدابخش اسداللهی، شکرالله پورالخاص و پیام فروغی‌راد (۱۳۹۶)، **بررسی و تحلیل عیوب فصاحت در شعر کودک**، فصلنامه مطالعات زبانی و بلاغی، سال ۸، شماره ۱۵، صص ۱۴۱-۱۵۸.
- _____ مزینانی، محمدکاظم (۱۳۷۹)، **کلاغ‌های کاغذی**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۸۶)، **سورده سیب**، چ ۲، تهران: مؤسسه نشر آثار امام خمینی.
- _____ (۱۳۹۴)، **هم‌نوایی نسیم و برگ**، چ ۱، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ ملکی، بیوک (۱۳۹۴)، **چرا تو سنگی**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ (۱۳۹۵)، **باز با باران**، چ ۳، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ ملکی، زینا (۱۳۹۴)، **زندگی با دور تند**، چ اول، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ موسویان، انسیه (۱۳۹۴)، **چهارشنبه‌های بستنی**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ میرفخرایی، مجدالدین (۱۳۸۹)، **مجموعه اشعار گلچین گیلانی**، گردآوری و تدوین کامیار عابدی، چ ۱، رشت: فرهنگ ایلیا.
- _____ مهرپرور، ملیحه (۱۳۹۴)، **ستاره‌ها که بیفتند**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ مرادی، مهدی (۱۳۹۴)، **آوازه‌های سیب‌زمینی**، چ ۱، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____ یمینی شریف، عباس (۱۳۶۹)، **نیم قرن باغ شعر کودکان**، چ ۴، تهران: روش نو.

